

לא תלך רכיל

לאֲתֵלֵךְ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עֲלֵי־דָם רַעַךְ אֲנִי ה' : (ויקרא יט טז).¹

בַּחוּן נִתְתִּיד בְּעַמִּי מִבְּצָר וְתִדַע וּבַחֲנֹת אֶת דְּרָפִם: פְּלִם סִרִּי סוֹרְרִים הֲלֹכִי רְכִיל נְחֹשֶׁת וּבְרָזֶל פְּלִם מִשְׁחִיתִים הִמָּה: (ירמיהו ו כז-כח).²

הוֹלֵךְ רְכִיל מְגַלֵּה סוֹד וְנֶאֱמַן רוּחַ מִכְסֵה דָבָר: (משלי פרק יא פסוק ג).³

מסכת דרך ארץ פרק היוצא הלכה יג – לשון הרע מביא לשפיכות דמים

רבי יצחק אומר האוכל קורצין הרי זה משופכי דמים, שנאמר: "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך".⁴

גמרא כתובות מו א - מקור איסור לשון הרע

אזהרה למוציא שם רע מנלן? ר' אלעזר אמר: מלא תלך רכיל,⁵

פירוש ריב"א ויקרא פרק יט טז – שני צדדים למטבע

ולא תעמוד על דם רעך – יש מפרשים: לא תלך רכיל בעמך - אף על פי שהזהרתך על לשון הרע, לא תעמוד על דם רעך. שאם אמר לך אדם אחר שיהרגנו, אל תעמוד עד שתודיע לו. עוד יש מפרשים: לא תלך רכיל, כדי שלא תעמוד על דם רעך, כשתאמר לאדם: פלוני הוציא עליך שם רע. שמא יקום עליו ויהרגנו.⁶

¹ בתחילת פרשת קדושים, ויקרא פרק יט, מנויות מצוות רבות, בלשון קצרה ותמציתית. בפסוק אחד נזכרות שתיים ואפילו שלוש מצוות (עשה או לא תעשה). שחז"ל מונים אותם כמצוות נפרדות, אך ברור שהן מתחברות זו עם זו, על דרך ההשלמה או הניגוד. כך הוא, למשל, בפסוקים: "לאֲתֵקַלְל חֵרֶשׁ וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מְכַשֵׁל וְיִרְאֵת מֵאֵלֶיךָ אֲנִי ה' ", "לֹאֲתַעֲשׂוּ עֵגֶל בְּמִשְׁפַּט לֹאֲתִשָּׂא פְּנֵי דָל וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ", "לֹאֲתִשָּׂא אֶת־אֲחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הוֹכֵחַ תוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹאֲתִשָּׂא עָלָיו חֶטְא", לֹאֲתִקַּם וְלֹאֲתִטֵּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֵּת לְרַעַךְ כְּמוֹךָ אֲנִי ה' " ועוד. וכך גם הפסוק שלנו: "לֹאֲתֵלֵךְ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עֲלֵי־דָם רַעַךְ אֲנִי ה' ", שיוצר קשר ברור בין רכילות ולשון הרע ובין "לעמוד על הדם". וכבר זכינו לדון בציווי: "לא תעמוד על דם רעך" והפעם נשלים ונקדיש את הדף לציווי: "לא תלך רכיל בעמך" וננסה להבין מה תוספת יש בו לעומת לשון הרע וציוויים דומים.

² ובפרק ט פסוקים ג-ד קובל ירמיהו: "אִישׁ מֵרַעְהוּ הִשְׁמֵרוּ וְעַל כָּל אִחַ אֶל תִּבְטְחוּ פִּי כָל אִחַ עֲקוּב יַעֲקֹב וְכָל רַע רְכִיל יִהְיֶה: וְאִישׁ בְּרַעְהוּ יִתְלַו וְאָמַת לֹא יִדְבְּרוּ לְמַדּוּ לְשׁוֹנֵם דְּבַר שֶׁקֶר הַעֲוֶה נִלְאָו". להוציא ספר ירמיהו, ולא מצאנו בכל ספרות הנביאים, מי שמשתמש בביטוי זה כסמל להתפוררות החברה וחוסר אמון קיצוני בין אדם לחברו. ראו אמנם הפסוק יחזקאל כב ט: "אֲנֹשֵׁי רְכִיל הֵיוּ בְךָ לְמַעַן שִׁפְךָ דָם וְאֵל הַהָרִים אָכְלוּ בְךָ זִמָּה עֲשׂוּ בְתוֹכְךָ". שם נעדר הפועל "הלך" ("רוכל" כשלעצמו איננו תואר שלילי, ראו למשל יחזקאל כז יז), אבל ההקשר של "אנשי רכיל" עם שפיכות דמים מאפשר לצרף גם פסוק זה לנושא שלנו, כפי שמעירים שם פרשני המקרא "רד"ק ומצודות ותרגום המיוחס ליונתן.

³ ובמשל כ יט: "גוֹלֵה סוֹד הוֹלֵךְ רְכִיל וּלְפִתָּה שִׁפְתָּיו לֹא תִתְעַרְבֵּוּ". הרי לנו הסבר מי הוא הולך רכיל – מי שמגלה סודות. וגם למדנו מכאן מה התכונה הנגדית והחיובית: נאמן רוח ומכסה דבר. ראו פירוש חזקוני על הפסוק המתאר את משה כ"נאמן ביתי" (במדבר יב ז) שמשבח את משה בהשוואה לנביאים אחרים: "יָדוּעַ לְעוֹלָם שְׂרָאָה הוּא מְכַבֵּד שְׂכִינָהּ מֵהַ שְׂרָאָה נְבִיאִים, שְׁהָרִי הוּא אֵב לְנְבִיאִים הֵיחָ, וְלֹא מְצִינּוּ שְׂאֵמֶר כֵּךְ וְכֵךְ רֵאִיתִי כְמוֹ שֶׁעֲשׂוּ כְמוֹ נְבִיאִים. וְעַלֵּיו אָמַר שְׁלֵמָה בַּחֲכֵמָתוֹ נֶאֱמַן רוּחַ מְכַסֵּה דְבָר". ובלשון מליצית, ראו לשון רמב"ן (ויקרא טז ח) כאשר בא לגלות את סוד השלושים ושלושה של אבן עזרא על שעיר המשתלח: "והנה רבי אברהם נאמן רוח מכסה דבר, ואני הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו ז"ל במקומות רבים" (ראו בדף [ולא יזבחו עוד לשעירים](#)).

⁴ חומרת הרכילות מצויה בפשטות בפסוק עצמו. רכילות, מלשינות ולשון הרע (קורצא או קורצין בארמית, ראו הסיפור על קמצא ובר קמצא, גמרא גיטין נו ע"א ולהלן במדרש ספרא ורש"י) הם בבחינת עמידה על דם רעך במובן הפשוט ביותר. כך מצאנו גם במשנת רבי אליעזר פרשה ט: "האומר לשון הרע על חברו הרי זה כאילו הורגו, שנאמר: לא תלך רכיל בעמך לא תעמד על דם רעך. הקיש הכתוב הולכי רכיל לשופכי דמים". ובזוהר - האדרא זוטא כרך ג (דברים) פרשת האזינו: "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני יי' - מאן דעבר על האי רישא דקרא כאילו עבר על כלא" (מי שעבר על ראש הפסוק עבר על כולו). ופירוש אברבנאל לדברים כה יא: "זהו שאמר שם לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך, להגיד שיקרא רוצח הרכיל המסבב את הרציחה והמות בין האחים". ואולי הכי פשוט בלי "כאילו" ובלו "הרי זה", הוא הפסוק ביחזקאל כב ט שכבר הזכרנו לעי: "אֲנֹשֵׁי רְכִיל הֵיוּ בְךָ לְמַעַן שִׁפְךָ דָם". וכבר הפלגנו בנושא זה בדברינו [לא תעמוד על דם רעך](#). בדף זה נשתדל להתמקד בחצי הראשון של הפסוק: "לא תלך רכיל", אבל הפסוק מציג כאמור שלמות ועניין אחד ולפיכך, נחזור מן הסתם גם על מקורות שהבאנו בדף [לא תעמוד על דם רעך](#).

⁵ עכשיו שהפרדנו ומנינו את "לא תלך רכיל" כציווי בפני עצמו, הנה המקור בגמרא לאיסור לשון הרע בכלל, בין אם סופו שפיכות דמים כפשוטו ובין אם סופו כעס ומחלוקת ומריבות והרס החברה. מנין איסור לשון הרע? מ"לא תלך רכיל בעמך". אך ירושלמי פאה פרק א הלכה א מציע מקור אחר: "אזהרה ללשון הרע מניין? ונשמרת מכל דבר רע". ויש שלומדים את איסור לשון הרע מהפסוק "לא תשא שמע שוא - הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ) ויש מהפסוק: "ארום מכה רעהו בסתר" (פרקי דרבי אליעזר פרק ג) ועוד מקורות. לנו כאן חשוב המקור לא תלך רכיל שמאושש את מעמדו כאיסור בפני עצמו ועליו נרחיב מעט.

⁶ שני צדדים למטבע ושתי דרכים לקריאת הפסוק: הראשון, ככלל אל תדבר לשון הרע, אבל במקרה של עמידה על הדם (במשמעות של חשש לחיי אדם), אתה חייב להזהיר את חברך שמישהו מתכוון להרע לו. וזה עוד סוג של הצלה, ראו אור החיים בפירושו לפסוק שלנו: "לא תעמוד וגו'. לצד שציווה על הרכילות, התנה בו שלא יעמוד על דם רעך. שאם ראה כת אחת שרוצין לרצוח, חייב להודיעו לבעל דבר כדי שיציל נפשו, ולא יאמר הרי זה רכילות. הא למדת שאם לא גילה אוזן חבירו והרגוהו בטל אזהרת לא תעמוד על דם רעך". וכך גם פירוש חזקוני על הפסוק שלנו: "לא תלך רכיל - אבל אם שמעת עצה על חברך להרגו לא תעמוד על דמו אלא הודע רעך".

חזקוני ויקרא יט טז פרשת קדושים – מצווה אחת או שתיים

לא תלך רכיל, לא תעמד. אילו נאמר ולא תעמוד בו"ו הייתי אומר שתי מצוות הן עכשיו שכתוב לא בלא וי"ו על כורחין שניהם מצווה אחת. וכן הפירוש לא תלך רכיל כדי שלא תעמד על דם רעך. שכשתאמר לרעך פלוני הוציא דבה עליך, אותו הנאמר עליו עומד עליו והורגו. ויחזקאל בא ופירש: "אנשי רכיל היו בך למען שפוך דם"⁷.

ספרא קדושים פרשה ב פרק ד אות ה – שלא תהיה כרוכל

לא תלך רכיל בעמך, שלא תהיה רך דברים לזה וקשה לזה.⁸

דבר אחר: שלא תהיה כרוכל שהוא מטעין דברים והולך.⁹

רש"י ויקרא יט טז פרשת קדושים – הולך רכיל ואוכל קורצין

לא תלך רכיל - אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה [ריגול]. וראיה לדברי, שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה: לא תלך רכיל, הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו כח). ... לכך אני אומר שלשון רכיל לשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימ"ל ... וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה, וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים, על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל, לשון רוגל.¹⁰

ותרגומו לא תיכול קורצין, כמו (דניאל ג ח) ואכלו קרציהון די יהודיא, אכל ביה קורצא בי מלכא (ברכות נח א). נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חזוק, שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת, ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין, לשון קורץ בעיניו (משלי ו ג), שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן, שלא יבינו שאר השומעים.¹¹

פירוש רשב"ם על הפסוק

"לא תלך רכיל - המחזר בעיירות, מהלך לומר לשון הרע מזה אל זה. ותרגום לא תיכול קורצין, לא תכריז רכילות. וכן בדניאל אכלו קורציהון דיהודאי, הכריזו. וכן "ירעם מן שמים ה' " (שמואל א ב י) מתורגם אכלי מן שמיא, לשון השמעת קול.¹²

לו העצה". הצד השני של המטבע, שגם אותו כבר ראינו לעיל, הוא: אל תדבר לשון הרע כי היא כמו עמידה על הדם ושפיכות דמים (של מי שמרכלים עליו, שירצח או יירצח). יש כאן גבול דק מאד ויש ללכת בזהירות רבה בין שתי קריאות אלה של הפסוק. מתי זו רכילות ולשון הרע ומתי זו הצלה. דברים דומים מצויים בפסוק אחר בפרשתנו: "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו [חטא] - תוכיח כדי שלא יחטא ותזוהר לא להוכיח מעבר למידה הראויה והמעשית".

⁷ הפסוק שלנו עורר מחלוקת בקרב מוני המצוות, האם הוא מכיל מצווה אחת או שתיים (מצוות לא תעשה)? עיקר האזהרה כאן היא "לא תעמוד על דם רעך", מפרש חזקוני, ואילו "לא תלך רכיל" קשורה בה (קשר כפול ולשני צדדים כרי"ב"א לעיל) ואיננה נמנית כמצווה בפני עצמה. כך גם בפירוש בכור שור: "לא תלך רכיל בעמך. כי אז לא תעמוד על דם רעך, אבל אם תלך רכיל אז תעמוד. ואילו כתב "ולא תעמוד", היה משמע שהיא מצווה לבדה, ועל כרחין מצווה אחת היא: "לא תלך רכיל", כדי שלא תעמוד על דם רעך". אבל לא כך בספר המצוות לרמב"ם: "והמצווה הש"א היא שהזהירנו מרגל והוא אמרו (קדושים יט) לא תלך רכיל בעמך. אמרו (ספרא) לא תהא רך בדברים לזה וקשה לזה דבר אחר לא תהא כרוכל מטעין דברים והולך. ובכלל לאו זה האזהרה מהוצאת שם רע (כתובו' מו. ועפ"ז מדעות ה"ב)". וכך גם ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רלו - שלא לרגל: "שנמנענו מן הרכילות, שנאמר [ויקרא י"ט, ט"ז] לא תלך רכיל. והענין הוא שאם נשמע אדם מדבר רע בחבירו, שלא נלך אליו ונספר לו פלוני מדבר בך כך וכך, אלא אם כן תהיה כונתנו לסילוק הנזקין ולהשבית ריב". ומצווה רלו היא: שלא לעמוד על דם רעים.

⁸ מדרש ספרא זה מהווה מקור חשוב ממנו התגלגלה הדרשה למקורות רבים. ההצעה הראשונה שלו שרכיל הוא "רך לזה וקשה לזה", טעונה הסבר. תורה תמימה ואחרים מקשרים אמירה על השיטת ר' נתן בגמרא כתובות מו (ראו לעיל) שזו אזהרה לבית דין שלא יהא רק לזה וקשה לזה, היינו של יפלה ביחסו בין שני בעלי הדין. ונראה כאילו מדרש ספרא נקט לשון קצרה. אך אפשר שכוונת מדרש ספרא הוא כפשוטו ואין כאן השמטה או קיצור. מי שנוהג בד-פרצופיות, רך ונח ומנומס עם אנשים מסוימים, וקשה ותקיף (ויהיר) עם אנשים אחרים, גם הוא סוג של הולך רכיל. ועל ההשלכות של הפסוק שלנו על בית הדין, נראה עוד להלן.

⁹ ההצעה השנייה של מדרש ספרא ידועה ומקובלת יותר, ראו גם מדרש אגדה (בבב) ויקרא יט טז פרשת קדושים: "לא תלך רכיל. רך לזה וקשה לזה. דבר אחר: לא תהא כרוכל הזה שמביא דברים מזה הבית לזה הבית" ובירושלמי פאה א א: "תני ר' נחמיה: שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה". וכך גם רש"י להלן. אך האם תכונות הרוכל הן כולן שליליות?

¹⁰ עד כאן, הרחבה של מדרש ספרא לעיל, תוך הגדשה של הפועל ה"לך שןלווה תמיד לרכיל.
¹¹ בחלק זה של פירושו צועד רש"י בעקבות תרגום אונקלוס שמתרגם את הפסוק שלנו: "לא תלך רכיל בעמך - לא תיכול קורצין [קורצין] בעמך", תוך הפניה ברורה לפסוקים בספר דניאל על מלשינות כלפי חנניה מישאל ועזריה: "פַל קַבַּל דְּנָה בַּה זְמַנָּא קְרַבו גְּבַרִין פְּשָׁדָאִין וְאָכְלוּ קְרָצִיהוֹן דִּי הַדְּנִיא" (דניאל ג ח), וכלפי דניאל עצמו: "וְאָמַר מֶלְכָּא וְהִתִּיּו גְּבַרִיא אֶלְךָ דִּי אָכְלוּ קְרָצוּהִי דִּי דְנִיאֵל" (דניאל ו כה). רש"י מבין שמדובר בסעודה בה המרכל 'לועט' (מלע"ט?) דברים בבית מי שמוכן לקבל את רכילותו, אכילה שםלווה גם בקריצת עיניים שאמרת הכל בלי להשמיע דברים "שלא יבינו שאר השומעים". לרכילות מתלווה הנחנתנות והרגשת עליונות.

¹² וכך מפרש גם רמב"ן: "אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון השמעת קול, ... ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן, על כן נקראים אוכלי קורצין, נוהמים ברמזים". לא רכילות של לחשושים ורמיזות וקריצות, אלא רכילות שבגלוי ובקול רם. וראו עוד פירוש דעת מקרא שקורצין היא מילה באכדית (בבלית) שבנויה משתי מילים akalu kursi שפירושו אכילת חתיכות בשר מגופו של מישהו.

מסכת סנהדרין פרק ג משנה ז – בלי הדלפות מבית הדין

גמרו את הדבר, היו מכניסין אותו.¹³ הגדול שבדיינים אומר: איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב. ומניין לכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר: אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי? על זה נאמר: "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא י"ט) ואומר: "הולך רכיל מגלה סוד" (משלי יט /יא).¹⁴

מסכת סנהדרין דף ל עמוד א – מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש לגבי הכתיבה

משנה: שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב – זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי – חייב וכו'.¹⁵
גמרא: מיכתב היכי כתיבי?¹⁶ רבי יוחנן אמר: זכאי.¹⁷ ריש לקיש אמר: פלוני ופלוני מזכין, ופלוני מחייב.¹⁸ רבי אלעזר אמר: מדבריהן נזדכה פלוני.¹⁹
 מאי בינייהו? – ...²⁰ איכא בינייהו משום "לא תלך רכיל בעמך". רבי יוחנן אמר: זכאי – משום לא תלך רכיל. ריש לקיש אמר: פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייבין – משום דמיחזי כשיקרא.²¹ ורבי אלעזר אית ליה דמר, ואית ליה דמר. הלכך כתבי הכי: מדבריהם נזדכה פלוני.

ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ג הלכה י – המחלוקת בירושלמי

גמרא: אמר רבי יוחנן: כופין את המחייב שיכתוב זכאי. ר' שמעון בן לקיש אמר: המחייב כותב חייב והמזכה כותב זכאי.²² מתניתא פליגא על ריש לקיש "מניין כשיצא לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין".²³ מה עבד לה רבי יוחנן?²⁴ דלא יהא מאן דהוא מימר כמה בעית מזכה לפלוני בדינא ולא שבקון לי.²⁵ מאי טעמא דריש לקיש? דלא ייתי חורן ויסבור דכוותיה ויימר אוף פלן הוה תמן אוף הוא טעה.²⁶

מסכת סנהדרין דף לא עמוד א – סודות בית המדרש

תנו רבנן: מניין לכשיצא לא יאמר הריני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי – תלמוד לומר: "לא תלך רכיל בעמך", ואומר: "הולך רכיל מגלה סוד". ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא, דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתינין שנין, אפקיה רב אמי מבי מדרשא, אמר: דין גלי רזיא.²⁷

¹³ את שני בעלי הדין.

¹⁴ ראו פירוש הרמב"ם למשנה זו: "מכניסין אותו, כלומר את בעלי הדין, לפי שהדיינים נושאים ונותנים בדין כשבעלי הדין בחוץ אחר שכבר שמעו טענותיהם. והטעם בכך כדי שלא יהא משוא פנים לאחד מבעלי הדין, ועוד כדי שלא ידע החייב מי הוא שחייבו כדי שיהיו הדיינים אהובים על הצבור ולא ידע שום אדם מי הוא אשר חייב ומי הוא אשר זכה, ולפיכך אמרו על המגלה את הסוד הזה ומודיע מי הוא המזכה ומי הוא המחייב הולך רכיל מגלה סוד".

¹⁵ כמשנה שראינו לעיל.

¹⁶ נראה שהגמרא הבינה שהדין במשנה הוא בדיבור. אבל סוף סוף, צריך לכתוב את פסק הדין (לא בהכרח לנמק אותו, זה עניין אחר), אז איך יכתבו? מה ההודעה הרשמית שתצא מבית הדין?

¹⁷ ומכסים על כך שבעצם היו חילוקי דעות בבית הדין.

¹⁸ גילוי נאות.

¹⁹ ר' אלעזר מציע לשון פשרה ממנה המבין יבין. ראו פירוש רש"י של שיטה שלישית זו: "מדבריהם נזדכה פלוני – משמע שהיה מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה". ומה הועלנו? עכשיו תתחיל חרושת שמועות מי הם הדיינים שחייבו ומי הוא שזיכה??

²⁰ כאן דלגנו על ניסיונות שונים של הגמרא להסביר את מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש, וקצרנו היישר למסקנת הסוגיה.

²¹ נראה שקר, והתורה אמרה: "מדבר שקר תרחק". אפשר שריש לקיש אינו מתכחש לטיעונו של ר' יוחנן (וגם להצעתו של ר' אלעזר, ראו הערה 19 לעיל), אבל סבור שאיסור שקר גובר על "לא תלך רכיל". ויש סיוע טוב לריש לקיש מהדרשה בויקרא רבה כד ה שמוצא את עשרת הדברות בפרשת קדושים ולא תלך רכיל הוא כנגד לא תענה ברעך עד שקר. כיסוי פסק הדין הוא שקר והוא הליכת רכיל.

²² עד כאן בדומה לסוגיה בבבלי (או שמא ההפך), להוציא את המילה "כופין" שמחזקת את שיטת ר' יוחנן. אבל ההנמקות לשיטת השיטות, שנראה להלן, הן שונות.

²³ המשנה לעיל נראית כסותרת את שיטת ריש לקיש. ונראה גם שבירושלמי אין הבחנה בין אמירה בע"פ ובין כתיבה (הערה 16 לעיל). ולפיכך אין לכאורה לריש לקיש תשובה על סתירה זו. אפשרות אחת היא בכ"ז הבחנה בין דיבור (במשנה) ובין כתיבה. אפשרות אחרת היא שאכן ריש לקיש מציג עמדה שהיא נגד המשנה: "מדבר שקר תרחק" גובר לשיטתו על כל טיעון אחר!

²⁴ מהות השאלה היא, מסביר פירוש פני משה, מדוע דורש ר' יוחנן שיכפו על דעת המיעוט להצטרף לדעת הרוב, מדוע לא יכתבו בלשון כללית (כדוגמת שיטת ר' אלעזר בבבלי)?

²⁵ התשובה, כפי שמנסח זאת פירוש ידיד נפש שם: "שאם לא יחתמו כולם, חוששים שמה אחד שזיכה ולא חתם יאמר כמה הייתי רוצה לזכות ולא הניחו לי חברי. לכן כופים אותו ויחתום".

²⁶ ונימוקו של ריש לקיש לגילוי נאות הוא על מנת שלא יבוא אדם מבחוץ שחושב כמו דעת המיעוט (שהנדון חייב) ויטען, איך זה שבבית הדין הזה כולם טעו. ומעניין לראות: 1. שדווקא בנוסח הירושלמי לא מופיעה הדעה הפשוטת של ר' אלעזר שמצויה בבבלי והוא שייך לבית המדרש של ר' יוחנן וריש לקיש. האם הבבלי מדייק כאן יותר? 2. שבנוסח התלמוד הירושלמי לא חוזרת הטענה של "לא תלך רכיל". לא רק אצל ריש לקיש מסיבות שכבר הסברנו, אלא גם לא בשיטת ר' יוחנן!

²⁷ מסודות בית הדין: מה פסק כל דין, באנו אל סודות בית המדרש. תלמיד היה לרב אמי ש"יצא עליו קול" שהוא מגלה את סתרי בית המדרש אחרי עשרים ושניים שנה, והוציאו רב אמי מבית המדרש ואמא עליו: זה מגלה סודות. מה הסוד הגדול שהיה בבית

תנא דבי אליהו רבה (איש שלום) פרשה יח – ביחס לגר ולבעל תשובה

שנו חכמים במשנה: "אם היה בעל תשובה לא יאמר לו: זכור מה היו מעשה אבותיך, שנאמר, "וגר לא תונה ולא תלחצנו" (שמות כ"ב כ'),²⁸ ואומר: "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט טז).²⁹

בראשית רבה (תיאודור אלבק) צו פרשת יחי – יעקב אבינו הולך רכיל ומגלה סוד?

כך יעקב אבינו אמר: אקרא לבניי להודיע להן אימתי הוא הקץ. מיד נגלה עליו הקב"ה ואמר לו: לבניך את קורא, ולי לאו?! ..., התחיל אומר בלחישא: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר לו הקב"ה: "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה ב). אין המידות הללו שלך, שנאמר: "הולך רכיל מגלה סוד" (שם יא ג).³⁰

שכל טוב (בובר) שמות ב יד-טו פרשת שמות – בני ישראל במצרים

"ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר". אמרתי הדבר היה סוד בישראל ועכשיו נתגלה שיש בהן הולכי רכיל מגלה סוד.³¹

תשובות הגאונים קורנל סימן קז – הניסיון לבייש את רבן גמליאל

שמעניהו ר' יעקב לא יכיל לחזיה לרבן גמליאל משום שנאמר לא תלך רכיל. אזל גרסה לעוקצין להדי כותא דעיליתא דהוה יתיב בה רבן גמליאל. יהב דעתה ונמרה.³²

ילקוט שמעוני תורה פרשת קדושים רמז תריב – מכל אבקת רוכל

דבר אחר: לא תלך רכיל - מה רוכל זה יש עליו מאה מיני בשמים, כך כל חכם וחכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמתו, יש בלבבו ק' מחשבות של מקרא ושל משנה, שנאמר: "מי זאת עלה מן המדבר פתימרות עשן מקטרות מור ולבונה מכל אבקת רוכל" (שיר השירים ג ו), כגון משה ואהרן וכל הדומין להם.³³

המדרש והיה צורך לכסותו? רש"י מבאר שהיה זה "דבר לשון הרע". אולי בשעת הכעס אמר תלמיד אחד דברים מגונים על תלמיד אחר (או שמא גם הרב היה בעניין) – דברים שעדיף לשכוח ובוודאי לא לפרסמם ברבים. ולא מצאנו עוד פרשנים שמסבירים מה היה הסוד שם שבגינו נחשב אותו תלמיד להולך רכיל מגלה סוד. אפשר שדובר שם על נושאים שהם בגדר מה שחז"ל אומרים: "אין מגלים אלא לצנועים", או "דבר זה אין לאומרו לפני עם הארץ", מחשש שיפרשו לא נכון את ההלכה, והלך אותו תלמיד וסיפר אותם בשוק. ראו דוגמה בהקשר זה בירושלמי עבודה זרה פרק ב הלכה ז, שיר השירים רבה א "כי טובים דודיק מיי".

²⁸ עד כאן ציטוט המשנה במסכת בבא מציעא פרק ד משנה י, ראו גם בגמרא בבא מציעא נח ע"ב ובירושלמי בבא מציעא פרק ד הלכה ז, ובדברינו [אונאת דברים](#) בפרשת בהר.

²⁹ התוספת "ואומר" היא של תנא דבי אליהו שמוסיף, מה שאין במשנה ובתלמודים, שהזכרת העבר לבעל תשובה או לגר היא בבחינת "לא תלך רכיל בעמך".

³⁰ גילוי הקץ הוא בבחינת "הולך רכיל מגלה סוד" ויעקב אבינו הוא הראשון (השני) בשרשרת מי שרצו לגלות את הקץ! ראו דרשה זו גם בתנחומא פרשת יחי סימן ח: "מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח (איוב יב) - מדבר ביצחק ויעקב ששניהם בקשו לגלות מסטורין של הקב"ה. יצחק כתיב בו: ויקרא את עשו בנו הגדול - בקש לגלות לו את הקץ והעלים הקב"ה ממנו. יעקב בקש לגלות לבניו את הקץ, שנאמר: ויקרא יעקב אל בניו ... קרא לבניו לעשות בני חורין ולומר להם היכן דיתיקי שלהן והאוני שלהן... נגלה עליו הקב"ה אמר לו: לבניך אתה קורא ולי לא?... אמר הקב"ה: כבוד אלהים הסתר דבר כבוד מלכים חקור דבר (משלי כה ב) - אין המיירה הזו שלך, הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח ומכסה דבר". ראו דברינו [קריאת שמע וגילוי הקץ בברכת יעקב](#) בפרשת יחי.

³¹ בניגוד למדרשים שבזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים ובהם "שלא אמרו לשון הרע" (שיר השירים ד א), עומדות הדרשות על הפסוק: "אכו נודע הדבר". ראו למשל שמות רבה (שנאן) פרשת שמות רבה א: "כיון ששמע כך נתיירא מלשון הרע. ויאמר אכן נודע הדבר ... היה משה מהרהר בלבו ואומר: מה חטאו ישראל שנשתעבדו מכל האומות? כיון ששמע דבריו, אמר: לשון הרע יש ביניהם, היאך יהיו ראויים לגאולה? לכן אמר: אכן נודע הדבר, עתה ידעתי באי זה דבר הם משתעבדים". כך גם בתנחומא, רש"י על הפסוק ועוד. ראו גם פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות ד יח: "... ועדיין לא הגעת לתורת איש, ואתה בטוח על ממשלת בת פרעה, והנה אנחנו מודיעים לך אפילו קיסי עריסתך, שאתה בן יוכבד, ואתה מחרף ומגדף את דגון אלוהו של פרעה, ואתה שופך דמים. כיון ששמע משה אמר הולכי רכיל יש בישראל והם מקוים לישועה, אברח לי מתוכם, היינו דכתבי ויברח משה מפני פרעה".

³² נסביר. מדובר בסיפור שמובא במסכת הוריות ג ע"ב, בו רבן שמעון בן גמליאל התקין סידורי כבוד חדשים בבית המדרש, ור' מאיר (חכם) ור' נתן (אב בית דין) בקשו לבייש אותו בכך שלמחרת יציעו לדון במסכת עוקצין שהיא פחות שכיחה בבית המדרש ורשב"ג אם לא ידע לדון בה – יבוש. שמע זאת ר' יעקב בן קודשי וישב ולמד את מסכת עוקצין בקול עד ששמע רשב"ג ולמחרת ידע היטב את המסכת (והוציא את ר' מאיר ור' נתן מבית המדרש. ראו הסיפור במקור בגמרא הוריות וכן בדברינו [שועל, עקרב שרף ונחלי אש](#) בדפים המיוחדים. החידוש בתשובת הגאונים כן הוא שרבי יעקב עשה דבר זה משום "לא תלך רכיל". משמע שיש הליכת רכיל חיובית כפי שכבר ראינו בפירושו ריב"א לעיל (לבייש מישהו ולהלבין פניו ברבים הרי זה כמו לשפוך את דמו). ועוד הליכת רכיל חיובית נראה להלן.

³³ מקור דרשה זו הוא בתנא דבי אליהו רבה (איש שלום) פרשה יח. הרוכל שלעיל ראינו שהולך ממקום למקום ומפיץ לשון הרע ומיני רכילות, הופך כאן לתלמיד חכם שיש באמתחתו "מכל אבקת רוכל", "מאה מיני בשמים" והוא בקיא במקרא, משנה ועוד. ראו ההספד על ר' אלעזר בן ר' שמעון במדרש ויקרא רבה ל א בפרשתנו: "כד דמך ר' אלעזר בר' שמעון היה דורו קורא עליו: מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל. מהו מכל אבקת רוכל? אלא דהוה קריי ותניי ופיטן ודרשן". וראו גם שבחו של ר' אלעזר בן עזריה, מפי ר' יהודה הנשיא, באבות דרבי נתן נוסח א פרק יח: "לרבי אלעזר בן עזריה קרא לו קופה של רוכלים. ולמה היה רבי אלעזר דומה? לרוכל שנטל קופתו ונכנס למדינה ובאו בני המדינה ואמרו לו: שמן טוב יש עמך. פולייטין

ילקוט שמעוני תורה פרשת קדושים רמז תריב

דבר אחר: לא תלך רכיל - ארבע מדות יש בו באותו מקרא: שתי מדות של צדיקים ושתי מדות של רשעים. שתי מדות של צדיקים כיצד? צא ולמד ממשה ואהרן שנתכוונו ועשו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, בין אדם לחברו, בין איש לאשתו. מתוך דיניהם נקבע שם טוב להם ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות, שנאמר: "הוא משה ואהרן". שתי מדות של רשעים כיצד? צא ולמד מדתן ואבירם הרשעים שנתכוונו ועשו מחלוקת בין ישראל לאביהם שבשמים, בין אדם לחברו, בין איש לאשתו. מתוך דרכיהם נקבע שם רע לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות, שנאמר: "הוא דתן ואבירם".³⁴

שבת שלום
מחלקי המים

יש עמך. אפרסמון יש עמך ומוצאין הכל עמו. כך היה רבי אלעזר בן עזריה בזמן שתלמידי חכמים נכנסו אצלו. שאלו במקרא אומר לו במשנה אומר לו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו באגדות אומר לו. כיון שיצא מלפניו הוא מלא טוב וברכה". ואם נרצה לחזור ולהפוך בזכותו של יעקב אבינו, שלעיל ראינו שננזף שהוא "רכיל מגלה סוד" הנה שיר השירים רבה פרשה ג: "מכל אבקת רוכל, זה יעקב אבינו, שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בהן פסולת". סוף דבר, הולך רכיל יכול גם להיות דבר חיובי. אפשר ללכת מכפר לכפר ומבית לבית ולספר לשון הרע ורכילות, ואפשר גם ללכת מבית לבית ולדרוש בשלום השכנים, ולשאול אם הם זקוקים לדבר מה, ולשוחח בדברי תורה, חכמה ורעות.

³⁴ שתי פנים שנחלקים לארבע מדות בלא תלך רכיל. ויש לעיין עוד במדרש זה ונשמח לשמוע לקח טוב משואבי המים. ובפרט כיצד ניתן לדרוש "לא תלך רכיל" לחיוב. ניחא הפסוק בשיר השירים: "מקטרת מור ולבונה מפל אבקת רוכל", אבל כיצד ניתן לדרוש לחיוב את הפסוק "לא תלך רכיל בעמך" על תלמידי חכמים שרוכלים את חכמתם בכל מקום שהם הולכים אליו. מה נעשה עם המילה "לא"?